

1.3. 58-й піхотний Празький полк та освіта й духовність Миколаєва

1.3.1. Історія 58-го піхотного Празького полку та його місце в культурному житті Миколаєва

Значне місце в культурному житті Миколаєва займав 58-й піхотний Празький полк, що дислокувався в Миколаєві з 1870 по 1914 рр.

Полк був сформований у 1831 р. з частин Литовського і Ризького полків у передмісті Варшави – Празі, звідки й назва полку, що присвоєна в 1855 році. З “Формуляра 58-го піхотного Празького полку”, складеного капітаном Іваном Попандопуло, який зберігається у Миколаївському краєзнавчому музеї, відомо, що полк брав участь у війні з кавказькими горцями (1840-1846 рр.), у Кримській війні (1853-1856 рр.), російсько-турецькій (1877-1878 рр.), російсько-японській (1904-1905 рр.) і Першій світовій війнах.

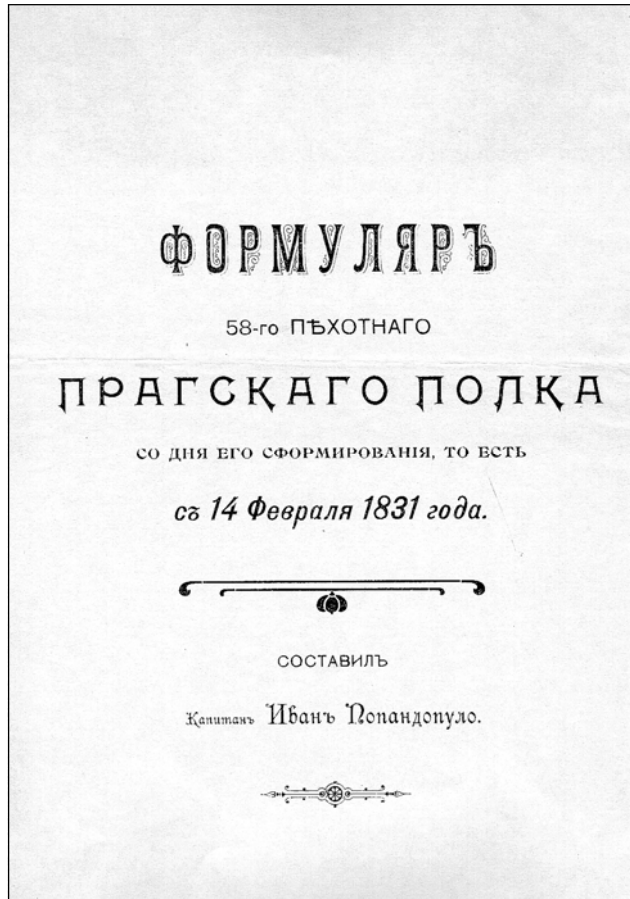
Штаб полку, стара похідна церква, бібліотека знаходилися по вул. Таврійській, 1, 2, 6 (зараз вул. Шевченка), офіцерські збори – по вул. Глазенапівській 12 (зараз вул. Декабристів). Чотири батальйони розташовувалися в різних кінцях Миколаєва: в Ластових казармах (вул. Госпітальна, 3), у Спаських казармах (біля Варварівського мосту), в казармах Алліді (Севастопольська, 36), в будинку Голубова (2-га Слобідська); школа Братства – в Ластових екіпажах.

58-й піхотний Празький полк грав визначну роль в культурно-просвітницькому житті міста, був зразковим полком у вихованні високого патріотизму. В різні роки в полку служили видатні особистості. У 1880 році у полку проходив службу Панас Карпович Тобілевич (Саксаганський), видатний український театральний діяч. У своїх мемуарах він згадує, як, проходячи службу відвідував театральні постановки. У 1883 році П.К. Тобілевич приймає рішення вийти у відставку та присвятити себе сцені. Будучи вже відомим театральним актором і режисером, Саксаганський часто гастролював зі своєю трупкою до Миколаєва і зустрічався з колишніми товаришами по службі.

У 1907 р. в полку створено “гурток аматорів сценічного мистецтва” під керівництвом Мащенко. Гурток ставив українські та російські п’єси і користувався великим успіхом у

БЕЛЬВЕЙС Петро Осипович (1861, м. Миколаїв – 1905, м. Мукден), капітан, музикант. Після закінчення Одеського військового училища з кінця 1870-х рр. служив у 58-му піхотному Празькому полку. Товариш по службі і друг П.К. Тобілевича (Саксагансь-кого). Людина різнобічних дарувань – піаніст, автор музики (марш “Спогад про Кавказ”). У званні капітана загинув у бою на Маньчжурському фронті в с. Баотайци. Похований на братерському цвинтарі м. Мукден.

Формуляр 58-го пехотного Прагского полка

міських жителів.

“Николаевская газета” 8 грудня 1909 року писала: “6 декабря местный 58-й пехотный Прагский полк чествовал свой полковой праздник. После литургии и молебна в полковой церкви, на Адмиральской площади состоялся парад войск, на котором главный Николаевский градоначальник контр-адмирал Мязговский, командир бригады генерал-майор Абаканович, командир полка и офицеры. Поздоровавшись с полком, контр-адмирал Мязговский предложил здравицу за драгоценное здравие Верховного Вождя армии, покрытую громким и долго неумолкаемым “ура” и гимном. В этот день нижним чинам была выдана улучшенная пища. В 3 часа в полковом собрании состоялся обед, данный 11 офицерам. Первый тост за Государя Императора был произнесен бригадным командиром генерал-майором Абакановичем. Тост был единодушно покрыт громким “ура” и гимном. В этот день командир полка полковник Кушакевич получил поздравительные телеграммы от командующего войсками генералом от кавалерии барона Каульбарса, командира корпуса генерал-майора Романенко, начальника дивизии генерал-лейтенанта Безрадецкого, командира 209 николаевского полка Бабикова, бывшего командира полка генерал-майора Нечволодова и от многих бывших прагцев, находящихся в разных местах России”.

Активну участь у культурному житті міста брав полковий оркестр. Він виступав на свята, на народних гуляннях, парадах. Тут проходив службу музикант та композитор Петро Бельвейс.

19 лютого 1907 року командиром полку призначається Олександр Дмитрович Нечволодов. Під його керівництвом при полковій церкві створюється Свято-Миколаївське Братство.

НЕЧВОЛОДОВ Олександр Дмитрович (1864, Катеринославська губ., – 1939), генерал-майор, історик. З дворян. Закінчив гімназію в м. Санкт-Петербурзі, Олександрівське військово-училище. Служив у лейб-гвардії Павловському полку, екстерном склав іспити за повний курс військового училища. У 1883 р. надано перше офіцерське звання. Будучи на військовій службі, вивчав праці з російської історії, був обраний дійсним членом Імператорського Російського військово-історичного товариства.

19 лютого 1907 р. призначений у м. Миколаїв командиром 58-го піхотного Празького полку. З метою духовно-моральної освіти особового складу, надання допомоги родинам солдат під керівництвом нового командира при полковій церкві було створено Свято-Миколаївське братство, відкриті сільськогосподарські курси, влаштоване дослідне поле. Дані заходи здійснювалися для придбання солдатами потрібних для ведення сільського господарства знань. Двічі на тиждень вечорами Нечволодов проводив з усіма солдатами бесіди на теми російської історії; брали в них участь і офіцери полку.

Ці заняття навели Нечволодова на думку написати книгу з російської історії. 23.05.1909 вийшла у світ перша праця Нечволодова “Сказания о Русской земле с древнейших времен до расцвета русского могущества при Ярославе Мудром”. Книга була видана в Миколаєві тиражем 6000 екземплярів. Кошти від видання книги автор віддав у доход створеного ним братства при полку. Ознайомившись із книгою, імператор Микола II доручив автору розширити її, скласти “загальнодоступну історію Росії” і можливо повніше прикрасити її

малюнками.

У 1913 р. нову працю Нечволодова “Сказания о российской земле” було видано у чотирьох томах. Обсяг її склав 1800 сторінок тексту; книга містила 1500 ілюстрацій. Був виданий спеціальний циркуляр, в якому передбачалося вживання заходів для самого широкого її поширення. У 1993 р. Уральський центр “Російська енциклопедія” перевидав чотиритомник репринтним способом. Нечволодов – учасник Першої світової війни.

Помер О. Нечволодов у 1939 році в еміграції.

У Миколаївському краєзнавчому музеї зберігається книга з дарчим написом: “Дорогим Прагцам от горячо любящего старого командира – автора” і далі: “Книгу эту я начал писать, когда командовал доблестным Прагским полком. Прошу граждан офицеров принять от меня настоящий экземпляр для полковой библиотеки как знак моей глубокой любви к дорогому полку, с которым я до конца моих дней связан самыми лучшими чувствами и незабвенными воспоминаниями. А. Нечволодов. 5 сентября 1913 года. С.-Петербург”.

У 1917 р., після Лютневої революції, почався розпад армії, з патріотично налаштованих офіцерів і солдатів були створені ударні полки. І перший такий ударний полк був створений офіцерами 58-го Празького полку. Полк брав активну участь у корніловському заколоті, але не був розпущений тимчасовим урядом, тому що був основною бойовою силою російської армії. Після приходу до влади більшовиків у листопаді 1917 р. ударний полк саморозпустився.

Церква Святого Миколая 58-го піхотного Празького полку

Важливу роль у духовному житті полку відігравала полкова церква. В армії у ХІХ ст. існували посади армійських, корпусних, дивізійних і полкових священників. Військове духівництво мало свій друкарський орган “Вестник военного духовенства”. З 1888 р. духівництво військового відомства з прав і виплати платні дорівнювалося до військових чинів (полковий священник відповідав за посадою чину поручика).

Священники військових церков разом зі своїми військовими частинами йшли на місце бойових дій. У похідних умовах сповідали, причащали, відспівували, а також брали участь у військових походах. За проповідь на одній з ділянок фронту, завдяки якій було відвернено безглузду бойню в день Успіння Божої Матері 15 серпня 1915 р. (за старим стилем), священник полкової церкви 58-го піхотного Празького полку отець Парфентій Холодний (1874-1937) був нагороджений золотим наперсним хрестом з кабінету Миколи ІІ. Пізніше отець Парфентій служив більше 20 років у Свято-Нікольській церкві по вул. Фалєєвській. У 1937 р. заарештований і засуджений до розстрілу (реабілітований у 1989 р.).

В 90-х роках ХІХ ст. на Адміральській площі (нині площа Комунарів) у районі вулиць Аптекарьської (нині вул. 68 Десантників) і 5-ї Слобідської була закладена Свято-Миколаївська церква 58-го піхотного Празького полка. 21 грудня 1899 р. відбулося її урочисте освячення в ім'я Святого Миколая, архієпископа Мирлікійського.

Церква однопрестольна, кам'яна, виконана у псевдоруському стилі. У плані це бази-

лікальний храм із дзвіницею перед входом. Дзвіниця увінчана невисоким наметом із банею, над вівтарем і притворами також підіймалися невеликі бані. Двері і вікна мали напівкругле завершення. Церква була огорожена парканом із кам'яних стовпів і металевого штахету. Храмове свято – 6 грудня. У богослужіннях брав участь полковий церковний хор.

Архітектура церков Миколаєва до XVIII – поч. XX ст. увібрала в себе творчі й конструктивні елементи архітектури того часу. Свято-Миколаївська церква, як і церква Касперівської Божої Матері, будівництво якої було започатковане і завершене на початку XX ст., є прикладом стилізації під давньоруські спорудження. Церква 58-го піхотного Празького полку будувалася під наглядом Миколаївського міського архітектора Є.А. Штукенберга, автора і Ломоносівського училища. Очоловав будівництво член міської Управи, завідуючий будівельним відділенням П. Михайлов.

6 лютого 1898 року газета “Южанин” писала: “Полковая церковь (мається на увазі стара церква) Прагского полка, расположенная на окраине города, посещается помимо воинских частей полка и городскими обывателями, так как поблизости нет других церквей. В субботние дни в канун праздников, когда полковым священником ведутся духовные беседы, в церкви размещается целый батальон. По своим размерам она признана начальством вполне соответствующею тем требованиям, которым она должна удовлетворять.

Ныне в виду предстоящей постройки самим городом новой церкви для полка, командующий Прагским полком генерал-майор И. Саблин обратился к г. Городскому голове с просьбой иметь в виду при постройке новой церкви, чтобы она по своим размерам была не меньше нынешней церкви, дабы могла служить местом молитвы не только военнослужащим, но и окраинным обывателям города, которые по отдаленности не всегда имеют возможность посещать который-нибудь из городских храмов. Кроме того, генерал-

Свято-Миколаївська церква 58-го піхотного Празького полку

майор И. Саблин обращает внимание г. Городского головы еще и на то обстоятельство, что церковь эта должна служить не для одного только Прагского полка, но и для всего Николаевского гарнизона как единственная военная церковь войск сухопутного ведомства”.

Та ж газета від 10 лютого 1898 р. писала: “Когда был возбужден вопрос о постройке городом новой полковой церкви и обозного сарая для Прагского полка, ...городское управление рекомендовало построить церковь и обозный сарай на свободном городском месте ...в конце Никольской улицы, где имеется участок городской земли площадью в 700 кв. сажень. По существующему законоположению, полковые церкви должны иметь помещения 24 кв. саж., но в виду просьбы командующего полком комиссия находит возможным построить более обширную церковь – в 40 кв. саж. (4 на 10), в которой можно будет поместить не менее 345 человек”.

Як відомо з “Формуляра 58-го пехотного Прагского полка”, перший священик у полк був призначений 28 січня 1833 року. А 28 червня 1833 р. другому батальйону 51-го Стерського полку, з якого сформований 3-й батальйон Празького полку, подарована ікона Святого Миколи Чудотворця Мірлікійського Константинопольським патріархом Констанцієм V.

При полковій церкві було створено Свято-Миколаївське братство, метою якого було надання матеріальної допомоги нужденним нижчим чинам та їх сім'ям, а також духовно-просвітницька діяльність. При Братстві були відкриті: початкова школа, де безкоштовно навчали й одягали дітей нижчих чинів, читальна зала на 30 осіб та сільськогосподарські курси.

“Николаевская газета” від 20 грудня 1908 року писала: “На ім'я голови Миколаївського Братства при церкві 58-го піхотного Празького полку присланий лист о. Протопресвітера військового і морського духовенства Олександра Олексійовича Желобовського наступного змісту: “З вдячністю приймаю звання почесного члена Миколаївського Братства при церкві 58-го піхотного Празького полку, вважаю обов'язком виразити Братству мою вдячність за честь обрання у почесні його члени. Протопресвітер Олександр Желобовський”.

Братством було отримано також листа від вікарія Херсонської єпархії єпископа Новомиргородського Сергія, в якому говорилося: “Я із задоволенням приймаю звання почесного члена Братства. Призиваю Боже благословіння на членів Братства, молитовно бажаю йому успіху у добрих трудах його на благо ближніх. Єпископ Сергій”.

Після 1917 р. зареєстрована община церкви 58-го піхотного Празького полку, вона була однією з найбільш численних в місті і нараховувала 720 осіб.

У 30-ті роки ХХ ст. церква використовувалася як зерносховище, а богослужіння проходили в молитовному будинку. У 1935 р. за поданою інспектором релігійних культів доповіддю церква була закрита і знесена.

Зараз на цьому місці знаходиться Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили. Митрополит Київський і Галицький Петро Могила (1596-1647) – найвидатніший церковний і культурний діяч України першої половини XVII ст. Він домігся легалізації православної церкви в Україні, заснував Києво-Могилянську колегію – перший вищий навчальний заклад в Україні. У 1646 р. кращими інтелектуальними сила-

ми України, об'єднаними митрополитом навколо колегії (яка стала згодом Києво-Могилянською академією) і друкарні Києво-Печерської лаври було здійснене видання “Требника” Петра Могили – наукової книги для духовництва.

Створення його пов'язане з ідейними запитами визвольної боротьби українського народу. Завдяки новітнім підходам в українському суспільстві прищеплювалася любов до освіти, знищувалась ненависть до усього іноземного, прокладалася дорога до справжньої науки.

Миколаїв пов'язаний з ім'ям Петра Могили значними подіями: по-перше, дорогоцінна реліквія, оригінал “Требника” Петра Могили, зберігається у фондах Миколаївського краєзнавчого музею, а по-друге, у 1996 р. було відкрито Миколаївську філію Національного університету “Києво-Могилянська академія” (тепер це МДГУ ім. П. Могили, що входить до комплексу Національного університету “Києво-Могилянська академія”). Знаходиться університет на святому місці, там, де раніше стояла церква 58-го піхотного Празького полку разом із братською школою, що символічно підкреслює спадкоємність духовного та освітянського початку різних поколінь.

Казарми 58-го піхотного Празького полку

